

(P-21) MANİSA İLİ KENT MERKEZİNDEKİ İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ ARASINDA SİGARA KULLANIMININ YAYGINLIĞI VE İLİŞKİLİ ETMENLERİN BELİRLENMESİ

Mehmet Murat Demet¹, Pınar Erbay Dünder², Selin Mızrak¹, Ender Kaya¹, Beyhan Cengiz Özyurt², Oğuz Gökmen³, Teoman Demir³

1 Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri AD

2 Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD

3 Manisa Milli Eğitim Müdürlüğü Rehberlik Araştırma Merkezi

muratdemet@superonline.com

GİRİŞ VE AMAÇ: Öğrenciler arasında sigara kullanım yaygınlığını belirlemeye yönelik araştırmalar genellikle lise öğrencileri yürütülmüş ve sigara bu yaş grubunda sigara kullanma yaygınlığı % 15,7- 63,9 olarak bulunmuştur.1,2 Son yıllarda sigara kullanma yaşının düştüğüne ilişkin görüşler bu alandaki araştırmalar da ilköğretim öğrencilerinin de örneklem olarak alınması gerekliliğini doğurmuştur.3 Ögel ve ark. yürüttükleri çok merkezli bir araştırmada ilköğretim öğrencileri arasında yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım öyküsü tüm merkezlerde genel olarak % 16,1 olarak belirlemişlerdir.4 Mersin, Diyarbakır, Eskişehir, ve Denizli’de yapılan araştırmalarda ortaöğretim öğrencileri arasında sigara içme oranı sırası ile %10.1, %14.8, %16.8 ve % 30 olarak bildirilmiş, erkek olma, alkol ve madde denemiş olma, yaşının büyük olması, babanın sigara içiyor olması, babanın sekiz yıldan daha düşük eğitim almış olması, okulda küçük düşürülme davranışına maruz kalması, Beck Depresyon Ölçeği’nde yüksek puan almış olma, ana-baba arasında sorun öyküsü olması, sınıfta kalma öyküsü olması, evde cezalandırılma öyküsü olması, yakın arkadaşları arasında sigara içenlerin bulunması sigara içme oranını arttıran olası risk etmenleri olarak belirlenmiştir (5,6,7,8). İlköğretim öğrencileri arasında sigaraya başlama yaşı ise 12.6 olarak bulunmuştur (6,9). Ülkemizde yapılan bu araştırmalarda belirlenen sigara kullanım oranları ve ilk deneme yaşının düşük sayılabilecek yaş gruplarında olması sorunun önemsenmesi ve önlem alınması gereken bir sorun olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Bu noktadan yola çıkılarak tasarlanan bu araştırmada sigara kullanım yaygınlığının ve ilişkili risk etmenlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. **GEREÇ VE YÖNTEM:** Araştırma evreni Manisa ili kent merkezinde bulunan ilköğretim okullarında okuyan tüm öğrencilerdir. Araştırma ilköğretim okulları 2. kısımda okuyan 6,7 ve 8 sınıf öğrencilerini temsil ettiği düşünülen 7. sınıf öğrencileri üzerinde yürütülmüştür.. Yerleşim yeri farklılıkları göz önüne alınarak uygulanan tabakalandırma işlemi sonucu kentsel yerleşimli 16 ilköğretim okulunda bulunan 26 şubede okuyan 819, gecekondu kesiminde bulunan 12 ilköğretim okulunda okuyan 359 olmak üzere toplam 1178 öğrenciye anket uygulanması planlanmıştır. 304 öğrenci anket uygulaması sırasında okulda bulunmadığı için, 34’ü bir okul yöneticisi anket uygulanmasını reddettiği için anket uygulanamamıştır. 43 öğrencinin anketi de yeterli ve düzgün şekilde doldurulmadığı için değerlendirilme dışı bırakılmıştır. Anket uygulaması yapılan 797 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Anket formları ve optik okuyucu yanıt kartları örnekleme giren şube ve şubede okuyan öğrencilerin sayısına göre rehber öğretmenlere dağıtılmış, uygulama ardından bu araştırma ekibinde olan rehberlik araştırma merkezi yöneticileri tarafından teslim alınmıştır. Uygulama sırasında anketin amacı öğrencilere ankete dahil olan bir yönerge ile belirtilmiş, öğrenci beyanlarının güvenilirliği açısından uygulama sırasında okul idarecileri ve sınıf öğretmenlerinden herhangi bir kişinin sınıfta bulunmaması sağlanmıştır. Araştırmada uygulanan anket Ögel ve ark. tarafından benzer bir çalışmada uygulanmak üzere hazırlanmış anketin büyük oranda temel alındığı bir anket olup demografik bilgiler, sigara, alkol ve madde kullanımına ilişkin bilgiler, söz konusu maddelerin kullanımında risk etmeni oluşturabilecek okul, aile ve bireysel bilgilerin sorgulandığı maddeleri içermektedir. Veriler SPSS 10.0 veri tabanı programında analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler, tek değişkenli risk analizi ve çok değişkenli risk analizi olarak da lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. **BULGULAR:** Anket uygulaması yapılan toplam öğrenci sayısı 797’dir. Tanımlayıcı istatistik uygulamaları ile risk analizi uygulamalarında toplam

sayıların farklı olması öğrencilerin bazı anket sorularını optik okuyucu yanıt kartına işaretlememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Örneklemin %51,1'i (402) erkek, %48,9'u (384) kız öğrenciydi. Analiz uygulamaları anketin 98. sorusunda relaktin maddesinin kullanımına ilişkin olarak düzenlenen tuzak soruya "evet" yanıtını veren 11 öğrencinin (%1,4) anketleri değerlendirme dışı bırakılarak yapılmıştır. Sonuçta 786 öğrenci anketi analiz edilmiştir. Örneklemin % 9,3'ü yaşamı boyunca en az bir kez sigara içtiğini beyan ederken, % 2,7'si ilk sigarasını 7-9 yaşında, % 3,9'u 10-12 yaşında, % 2,4'ü 13-15 yaşında, % 0,1'i de 16 yaş ve üzerinde içtiği; % 1,8'inin son 30 günde en az günde 1 kez sigara içtiği belirlenmiştir. Sigara kullanımında risk etmenlerine bakıldığında doğum yeri doğu ve güneydoğu bölgesi olan öğrenciler diğer bölgeler de doğan öğrencilere göre 3,94 kat; babası işsiz olan öğrencilerin babası yüksek eğitilmiş olanlara göre 5,44 kat, babası okur yazar olmayanların babası lise ve üzeri eğitilmiş olanlara göre 5,09 kat; annesi okur yazar olmayanların annesi lise ve üzerinde olanlara göre 7,61 kat; 5 ve daha fazla kişinin bulunduğu kalabalık ailelerde yaşayanlar 1-4 kişi yaşayan ailelere göre 2,08 kat; 3 veya daha fazla çocuklu aile yaşayanlar 1-2 çocuklu ailede yaşayanlara göre 2,82 kat; ailenin 3. veya daha sonraki çocuğu olanların 1. veya 2. çocuk olanlara göre 2,82 kat; 400 YTL ve altında geliri olan ailelere mensup öğrencilerin 401 YTL ve daha fazla geliri olan ailelere mensup öğrencilere göre 1,92 kat daha fazla sigara kullanma riski olduğu belirlenmiştir (Tablo 1). Sigara kullanım davranışına ilişkin okul ve arkadaş çevresine ilişkin etmenlere bakıldığında; arkadaşlarının çoğunun veya hepsinin sigara içtiğini ifade eden öğrenciler hiç arkadaşının içmediğini ifade eden öğrencilere göre 8,35 kat; sigara konusunda arkadaşları biraz ısrar ettiğini ifade eden öğrenciler arkadaşları tarafından hiç ısrar edilmediğini ifade edilen öğrencilere göre 9,43 kat; son bir ayda sağlık nedeni dışında 3 gün ve daha fazla devamsızlık yapan öğrencilerin hiç devamsızlık yapmayan öğrencilere göre 5,31 kat; son bir yılda 1 dersten kalan öğrencilerin dersten kalma sorunu olmayan öğrencilere göre 5,62 kat; samimi arkadaşı olmayan öğrencilerin 4 veya daha fazla arkadaşı olanlara göre 2,41 kat; derslerle ilgili olarak sık sık veya her zaman sorun yaşayan öğrencilerin hiç sorun yaşamayan ya da nadiren yaşayan öğrencilere göre 4,13 kat sigara kullanma riski taşıdığı belirlenmiştir (Tablo 2).

Sigara içme davranışına ilişkin ailesel etmenlere bakıldığında anne ve babası arasındaki ilişki düzeyini orta düzeyde şeklinde ifade eden öğrenciler çok iyi düzeyde ifade edenlere göre 2,62 kat, ailesi ile hiçbir zaman anlaşamadığını ifade eden öğrencilerin her zaman iyi anlaşabildiğini ifade edenlere göre 3,13 kat; ailesi tarafından hiç anlaşılmadığını ifade eden öğrencilerin her zaman iyi anlaşıldığını belirten öğrencilere göre 2,43 kat; sorunlarını annesi ile hiç paylaşmadığını ifade eden öğrencilerin her zaman iyi anlaşabildiğini ifade eden öğrencilere göre 5,14 kat; sorunlarını babası ile hiç paylaşmadığını ifade eden öğrencilerin her zaman iyi anlaşabildiğini ifade edenlere göre 3,34 kat sigara kullanma riski taşıdığı belirlenmiştir (Tablo 3). Sigara kullanma davranışına ilişkin duygudurum ve kişiler arası iletişim özelliklerine bakıldığında her zaman/sık sık riskli davranış yapmaktan hoşlandığını belirten öğrencilerin bu tür davranışları yapmaktan hiç hoşlanmayan öğrencilere göre 2,13 kat; sık sık/her zaman öfkeli davranışta bulunup vurup kırma isteği duyduğunu belirten öğrencilerin bu tür davranışlarda bulunma isteği olmayan öğrencilere göre 2,97 kat; hayatın anlamsız geldiğini ifade eden öğrencilerin bu tür duygular yaşamadığını ifade eden öğrencilere göre 3,81 kat; sok sık/her zaman gelecekte umutsuz olduğunu belirten öğrenciler bu duyguyu hiç yaşamayan ya da nadiren yaşadığını ifade eden öğrencilere göre 3,42 kat daha fazla sigara kullanma riski taşıdığı belirlenmiştir (Tablo 4). Tek değişkenli risk analizi yöntemi ile belirlenen risk etmenleri için kurulan regresyon modelinde ise arkadaşlarının hiçbirinin sigara içmemesi (OR=0,295, GA=0,089-0,983); son 30 günde sağlık nedenleri dışında okul devamsızlığı yapmama (OR=0,389, GA=0,177-0,897); son bir yılda herhangi bir dersten ya da sınıfta kalmama (OR=0,378, GA=0,159-0,890) sigara içme davranışı konusunda koruyucu etmenler olarak belirlenmiştir. **TARTIŞMA VE SONUÇ:** Araştırmamızda belirlenen %9,3'lük yaşam boyu sigara içme oranı ve ilk sigara deneme yaşı olarak bulunan 7-9 yaş grubu Türkiye'de daha önceki çalışmalarda belirlenen sigara içme oranı (5,6,7,8) ve ilk deneme yaşına göre düşüktür (6,9). 10-15 yaş grubu ilk sigaranın daha çok denendiği yaş grubu olarak görülmektedir. Ancak son

30 gün içinde her gün en az bir sigara içenlerin oranının %1.8 gibi düşük oranda bulunması öğrencilerin sigara denemesinde bulunsalar bile bunu devam ettirmediklerini düşündürmektedir. Doğu ve güneydoğu bölgesinde doğmuş olma, babanın işsiz olması, kalabalık ailede yaşama, anne ve babanın düşük eğitilmiş olması, düşük gelirli aileye mensup olma, okul ve arkadaş çevresinde sorun yaşama, arkadaşların sigara içiyor olması ve sigara içme konusunda ısrarcı olması, aile ile anlaşmazlıklar yaşama, riskli ve agresif davranışlarda bulunma, depresif tonda ruhsal durumu olması genel olarak daha fazla sigara kullanma riski ile beraber olan özellikler olarak ön plana çıkarken çok değişkenli risk analizinde bu etmenlerin hiçbirisi risk etmeni olarak saptanmamıştır. Aksine arkadaşların sigara kullanmıyor olması, okul başarısının yüksek olması ve okul devamsızlığı bulunmaması koruyucu etmen olarak belirlenmiştir. Risk etmeni olarak belirlenmemiş olsalar bile sigara içme davranışını arttırdığı düşünülen etmenler için yerel ve ülke çapında önlemler alınması, sigara kullanımının önlenmesine ilişkin koruyucu önlemlerin alınması ve sürdürülmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Özer ÖA. Ortaöğretimde öğrencilerin psikoaktif madde kullanımına yaklaşımı ve demografik özellikler. Yayımlanmamış uzmanlık tezi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul, 1991, s.230-232.
2. Ögel K, Tamar D, Çorapçioğlu A ve ark. Lise gençleri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Türk Psikiyatri Dergisi, 2001; 12: 47-52.
3. PİAR, Sigara Alışkanlıkları ve Sigarayla Mücadele Kolu Kamuoyu Araştırması, Ocak 1988
4. Ögel K, Çorapçioğlu A, Sır A, Tamar M, Tot Ş, Doğan O, Uğuz Ş, Yenilmez Ç, Bilici M, Tamar D, Liman O. Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Türk Psikiyatri Dergisi 2004; 15(2):112-118.
5. Kurt AÖ, Buğdaycı R, Şaşmaz T, Öner S, Tezcan H. Mersin'de orta dereceli okullarda sigara içme prevalansı ve risk faktörleri: Okul tabanlı kesitsel bir çalışma. IX. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 3-6 Kasım 2004, s.424.
6. Palancı Y, Saka G. Diyarbakır il merkezindeki ilköğretim 6., 7., 8. sınıfları ile lise öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımı ve etkileyen faktörler. IX. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 3-6 Kasım 2004, s.411.
7. Ünsal A, Şıkyazar E, Tırpan K. Eskişehir ili Sultandere mahallesi iki ilköğretim okulunda tütün bağımlılığı durum tespiti araştırması. IX. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 3-6 Kasım 2004, s.413.
8. Demirhan H, Bostancı M, Zencir M, Özşahin A, Özen İ. Smoking status among secondary and high school students in centre of Tavas City Denizli. International Public Health Congress (Health 21 In Action), Ekim 8-12 İstanbul, 2000, p.143.
9. Lüleci E, Çalık B, Turgul Ö. Manisa'da bir lise ve bir ilköğretim okulunda sigara, alkol, uyuşturucu ve uçucu madde kullanımı. IX. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 3-6 Kasım 2004, s.423.